

Laborator 6 - Statistică inferențială

O populație statistică este o mulțime de indivizi¹ al căror atribut (greutate, înălțime etc) este supus unor variații aleatoare. Inferența asupra parametrilor populației se realizează astfel:

- se alege un eșantion aleator simplu (alegerea indivizilor se face în mod independent și fiecare individ are aceeași probabilitate de a fi ales);
- se calculează una sau mai multe statistici utilizând eșantionul;
- utilizând statistica matematică și teoria probabilităților, cu ajutorul statisticilor calculate, se formulează o afirmație (se inferează) asupra unui parametru al populației.

O variabilă aleatoare normală cu parametrii μ și σ^2 are următoarea funcție de densitate

$$f(t) = \frac{1}{\sigma\sqrt{2\pi}} \exp\left[-\frac{(t - \mu)^2}{2\sigma^2}\right].$$

Dacă $X : N(\mu, \sigma^2)$, atunci

$$M(X) = \mu \text{ și } D^2(X) = \sigma^2$$

Distribuția $N(0, 1)$ se numește *normală standard*. Valorile unei variabile distribuite normal au următoarea împărțire:

- %68 se găsesc la cel mult o deviație standard față de medie;
- %95 se găsesc la cel mult două deviații standard față de medie;
- %99.7 se găsesc la cel mult trei deviații standard față de medie;

I. Estimarea mediei unei populații: Media de selecție

RStudio. Nu uitați să va setați directorul de lucru: **Session** → **Set Working Directory** → **Choose Directory**.

Considerăm o populație cu media μ și dispersia σ^2 , căreia i se măsoară atributul² X . Din această populație se extrage un eșantion aleator simplu de dimensiune n : $X_1, X_2, \dots, X_n$. Aceste valori pot fi privite și ca variabile aleatoare independente și identic repartizate cu variabila X . Media de selecție se definește astfel:

$$\bar{x}_n = \frac{X_1 + X_2 + \dots + X_n}{n}$$

și este o statistică, dar în același timp, pentru un eșantion generic, poate fi văzută ca o variabilă aleatoare. Proprietăți ale mediei de selecție:

- $\bar{x}_n$ este un estimator (nedeplasat) al mediei populației, μ , din care provine eșantionul.
- privită ca variabilă aleatoare:

$$M(\bar{x}_n) = \mu, D^2(\bar{x}_n) = \frac{\sigma^2}{n}$$

- dacă populația din care provine eșantionul este distribuită normal $N(\mu, \sigma^2)$, atunci media de selecție urmează o distribuție normală $N\left(\mu, \frac{\sigma^2}{n}\right)$;

¹În sens larg.

² X este o variabilă aleatoare cu media μ și dispersia σ^2 .

- dacă dimensiunea eșantionului este suficient de mare ($n \geq 30$), atunci media de selecție urmează cu aproximație o distribuție normală $N\left(\mu, \frac{\sigma^2}{n}\right)$.

O funcție pentru determinarea mediei de selecție a unui eșantion dat într-un fișier.

```
selection_mean <- function(filename) {
  x = scan(filename);
  m = mean(x)
}
selection_mean("sample.txt")
```

RStudio. Fișierul cu numele *filename* trebuie să fie în directorul de lucru.

Exercițiu propus

I.1 Scrieți într-un script funcția descrisă mai sus și aplicați-o fișierului *history.txt*.

II. Intervale de încredere pentru media unei populații cu dispersia cunoscută

Se consideră o populație cu dispersia cunoscută σ^2 . Se caută un interval în care media μ , necunoscută a populație să se găsească cu probabilitate mare (0.90, 0.95 sau 0.99). Un astfel de interval este următorul:

$$\left(\bar{x}_n - z^* \cdot \frac{\sigma}{\sqrt{n}}, \bar{x}_n + z^* \cdot \frac{\sigma}{\sqrt{n}} \right)$$

unde z^* , numit valoarea critică, se determină astfel

$$z^* = -qnorm(\alpha/2, mean = 0, sd = 1) = qnorm(1 - \alpha/2, mean = 0, sd = 1)$$

iar α este egal cu $1 -$ nivelul de încredere. Media de selecție, dacă nu este dată, se poate calcula astfel:

$$\bar{x}_n = mean(\text{date\_eșantion})$$

Exercițiu rezolvat. Durata vieții unui tip de baterie urmează cu aproximație o lege normală cu dispersia de 9 ore. Pentru un eșantion de 100 de baterii se măsoară o medie de viață de 20 de ore. Să se determine un interval de încredere de 90% pentru media de viață a întregii populații.

```
> alfa = 0.1
> sample_mean = 20
> n = 100
> sigma = sqrt(9)
> critical_z = qnorm(1 - alfa/2, 0, 1)
> a = sample_mean - critical_z*sigma/sqrt(n)
> b = sample_mean + critical_z*sigma/sqrt(n)
> interval = c(a, b)
> interval
```

Rezultatul este intervalul [19.50654, 20.49346].

Exerciții propuse

- II.1 Scrieți într-un script o funcție (numită **zconfidence interval**) care să calculeze intervalul de încredere ca mai sus (parametrii funcției vor fi: n , $\bar{x}_n$, α etc). Funcția aceasta va fi utilizată la rezolvarea exercițiilor de mai jos.
- II.2 Se caută un interval de încredere de 90% pentru media unei populații normale cu dispersia cunoscută $\sigma^2 = 100$. Pentru aceasta se utilizează un eșantion aleator simplu de 25 de indivizi a cărui medie de selecție (calculată) este 67.53.
- II.3 Într-o instituție publică există un automat de cafea reglat în așa fel încât cantitatea de cafea dintr-un pahar urmează o lege normală cu deviația standard $\sigma = 0.5$ oz. Pentru un eșantion de $n = 50$ de pahare ales la întâmplare, se măsoară o medie a greutateii pentru un pahar de 5 oz. Să se determine un interval de încredere de 95% pentru media de greutate a unui pahar de cafea.
- II.4 Într-o încercare disperată de a concura General Electric, compania ACME introduce un nou tip de becuri. ACME fabrică inițial 100 de becuri a căror medie de viață măsurată este 1280 de ore (deviația standard a populației este 140 de ore). Să se găsească un interval de încredere de 99% pentru media de viață a becurilor.
- II.5 Se măsoară greutatea pentru un eșantion de 35 de atleți și se găsește o medie de 60 kg. Se presupune că deviația standard a populației este 5 kg. Să se determine intervalele de încredere de 90%, 95% respectiv 99% pentru media populației. Intervalul de 95% încredere este mai mare sau mai mic decât cel de 99%? De ce?
- II.6 Modificați funcția de mai sus pentru cazul când eșantionul este dat într-un fișier (trebuie calculată media de selecție și dimensiunea eșantionului). Aplicați funcția astfel modificată fișierului `history.txt` pentru a determina un interval de încredere de de 95% (cu $\sigma = 5$).

III. Intervale de încredere pentru media unei populații cu dispersia necunoscută

Se consideră o populație căreia nu i se cunoaște dispersia. În acest caz se folosește drept estimator al deviației standard σ , deviația standard a eșantionului s . În acest caz, scorul $t = \frac{\bar{x}_n - \mu}{s/\sqrt{n}}$ este distribuit Student cu $n - 1$ grade de libertate: $t(n - 1)$.

Se caută un interval în care media populației μ , necunoscută și ea, să se găsească cu probabilitate prescrisă (0.9, 0.95 sau 0.99). Un astfel de interval este următorul:

$$\left(\bar{x}_n - t^* \cdot \frac{s}{\sqrt{n}}, \bar{x}_n + t^* \cdot \frac{s}{\sqrt{n}} \right)$$

unde t^* , numit valoarea critică, se determină astfel

$$t^* = -qt(\alpha/2, n - 1) = qt(1 - \alpha/2, n - 1)$$

α este egal cu $1 -$ nivelul de încredere, iar s este deviația standard a eșantionului. În cazul în care sunt cunoscute valorile din eșantion, $\bar{x}_n$ și s se calculează astfel:

$$\bar{x}_n = \text{mean}(\text{date-eșantion}), s = \text{sd}(\text{date-eșantion})$$

În calculele de mai jos vom folosi un estimator pentru eroarea standard a mediei, anume $se = \frac{s}{\sqrt{n}}$.

Exercițiu rezolvat. O companie ce produce jucării dorește să afle cât de interesante sunt produsele sale. 60 de copii dintr-un eșantion sunt rugați să răspundă cu o valoare între 0 și 5 și se determină o medie egală cu 3.3, cu o deviație standard $s = 0.4$. Cât de interesante, în medie, sunt jucăriile companiei (95% nivel de încredere)?

```

> alfa = 0.05
> sample_mean = 3.3
> n = 60
> s = 0.4
> se = s/sqrt(n)
> critical_t = qt(1 - alfa/2, n - 1)
> a = sample_mean - critical_t*se
> b = sample_mean + critical_t*se
> interval = c(a, b)
> interval

```

Rezultatul este intervalul [3.19667, 3.40333].

Exerciții propuse

- III.1 Scrieți într-un script o funcție (numită **t_conf_interval**) care să calculeze intervalul de încredere ca mai sus (parametrii funcției vor fi: n , $\bar{x}_n$, α etc). Funcția aceasta va fi utilizată la rezolvarea exercițiilor de mai jos.
- III.2 196 de studenți aleși aleator au fost întrebați cât de mulți bani au investit în cumpărături online săptămâna trecută. Media a fost calculată la 44.65\$, cu o dispersie (a eșantionului) egală cu $s^2 = 2.25$. Calculați un interval de încredere de 99% pentru media populației (despre care se presupune că urmează o lege normală).
- III.3 O companie de dulciuri consideră că nivelul de zahăr în produsele sale poate avea valori între 1 și 20, urmând o lege normală. Se consideră un eșantion de 49 de produse. Media nivelului de zahăr este 12 iar deviația standard a eșantionului este de 1.75.
- Determinați intervalele de încredere de 99% și 95% pentru media nivelului de zahăr.
  - Dupa modificarea rețetei, s-au testat 49 produse și s-a găsit că media nivelului de zahăr este de 13.5 cu o deviație standard de 1.25. Determinați un interval de încredere de 95% pentru media nivelului de zahăr.
- III.4 Modificați funcția de mai sus pentru cazul când eșantionul este dat într-un fișier (trebuie calculată media de selecție, deviația standard și dimensiunea eșantionului). Aplicați funcția astfel modificată pentru a determina intervalele de încredere de 95% și 99% pentru eșantionul din fișierul `history.txt`.
- III.5 Pentru un eșantion aleator simplu dintr-o populație normală cu dispersia necunoscută se măsoară următoarele valori:

12 11 12 10 11 12 13 12 11 11 13 14 10

Să se determine, utilizând aceste date, intervalele de încredere de 90%, 95% și 99% pentru media populației.

Testarea ipotezelor statistice

Avem o populație statistică căreia nu i se cunoaște complet distribuția. Un test statistic asupra unor aspecte ale distribuției³ populației urmează următoarea procedură generală:

³De exemplu asupra mediei sau dispersiei.

- se formulează o ipoteză, numită ipoteza nulă H_0 , care precizează complet distribuția populației.
- ipoteza nulă este "atacată" de o ipoteză alternativă H_a , care susține o presupunere diferită asupra distribuției populației.
- în cazul în care există dovezi suficiente (statistic semnificative) **ipoteza nulă, H_0 , este respinsă și se acceptă ipoteza alternativă H_a .**
- dacă dovezile împotriva ipotezei nule nu sunt statistic semnificative, atunci **ipoteza nulă H_0 nu poate fi respinsă, (un test statistic nu se termină prin acceptarea ipotezei nule).**

La efectuarea unui test statistic se pot face două tipuri de erori:

- **eroare de tipul I:** rezultatul testului impune respingerea ipotezei nule H_0 , deși, în realitate, ea este adevărată - această eroare este cauzată de o încredere excesivă.
- **eroare de tipul II:** rezultatul testului nu cere respingerea ipotezei nule H_0 , deși, în realitate, ea este nu adevărată - această eroare este cauzată de un scepticism accentuat.

	H_0 nu este respinsă	H_0 este respinsă
H_0 este adevărată	corect	eroare de tip I
H_0 este falsă	eroare de tip II	corect

IV. Testul z asupra proporțiilor

Se consideră o variabilă X ce numără succesele din n încercări. X este distribuită binomial - $X : B(n, p)$. Testul proporțiilor inferează asupra probabilității p . Se notează cu $p' = \frac{X}{n}$ frecvența dată de eșantion. Deoarece $M(X) = np$ și $D^2(X) = np(1 - p)$, vom avea

$$M(p') = p \text{ și } D^2(p') = \frac{p(1 - p)}{n}.$$

Pentru n suficient de mare ($n \geq 20$ și $np \geq 5$) p' urmează aproximativ o distribuție normală. Statistica $z = \frac{p' - p}{\sqrt{p(1 - p)/n}}$ este distribuită normal standard: $N(0, 1)$.

Testul asupra proporțiilor decurge astfel:

1. se formulează ipoteza nulă, care susține că probabilitatea p ia o valoare particulară:

$$H_0 : p = p_0$$

2. se formulează o ipoteză alternativă care poate fi de trei feluri:

$$H_a : p < p_0 \quad (\text{ipoteză asimetrică la stânga}) \text{ sau}$$

$$H_a : p > p_0 \quad (\text{ipoteză asimetrică la dreapta}) \text{ sau}$$

$$H_a : p \neq p_0 \quad (\text{ipoteză simetrică})$$

3. se fixează nivelul de semnificație: α (care uzual poate fi 1% sau 5%);

4. se calculează scorul testului:

$$z = \frac{p' - p_0}{\sqrt{p_0(1 - p_0)/n}}$$

5. se determină valoarea critică z^* :

$$z^* = qnorm(\alpha, 0, 1) \quad \text{pentru ipoteză } H_a \text{ asimetrică la stânga } (z^* < 0),$$

$$z^* = qnorm(1 - \alpha, 0, 1) \quad \text{pentru ipoteză } H_a \text{ asimetrică la dreapta } (z^* > 0),$$

$$z^* = -qnorm(\alpha/2, 0, 1) = qnorm(1 - \alpha/2, 0, 1) \quad \text{pentru ipoteză } H_a \text{ simetrică } (z^* > 0).$$

6. ipoteza nulă H_0 este respinsă dacă

$$z < z^* \quad \text{pentru ipoteză } H_a \text{ asimetrică la stânga sau}$$

$$z > z^* \quad \text{pentru ipoteză } H_a \text{ asimetrică la dreapta sau}$$

$$|z| > |z^*| \quad \text{pentru ipoteză } H_a \text{ simetrică,}$$

altfel vom spune că **nu există suficiente dovezi pentru a respinge ipoteza nulă H_0 și a accepta ipoteza alternativă H_a .**

Exercițiu rezolvat. Un politician susține ca va primi mai puțin de 60% dintre voturi în colegiul său. Un eșantion dintr-o 100 de alegători arată că 63 dintre ei au votat pentru acest politician. Putem respinge afirmația politicianului? (1% nivel de semnificație)

```
> alfa = 0.01
> n = 100
> succese = 63
> p_prim = succese/n
> p0 = 0.6
> z_score = (p_prim - p0)/sqrt(p0(1 - p0)/n)
> critical.z = qnorm(1 - alfa, 0, 1)
> z_score
> critical.z
```

Rezultatul este $z = 0.61237 < z^* = 2.32634$, deci ipoteza nulă nu se poate respinge.

Exerciții propuse

IV.1 Scrieți într-un script o funcție (numită **test_proportion**) care să calculeze și să returneze valoarea critică și scorul testului proporțiilor (parametrii vor fi α , n , numărul de succese, p_0). Funcția aceasta va fi utilizată, pentru rezolvarea exercițiilor de mai jos.

IV.2 Se presupune că dintr-un număr mare de componente, 10% sunt defecte. Se testează dacă procentul defectelor a crescut. Se testează în acest sens 150 de componente și se determină că 20 dintre ele sunt defecte. Se poate afirma cu nivel de semnificație de 5% că procentul componentelor defecte este mai mare decât 10%?